

Zakon o slobodi vere, crkvama, verskim zajednicama i verskim udruženjima

Između kanona i konvencija

Početak buđenja nacionalne i verske svesti u SFR Jugoslaviji, pa tako i u Srbiji, krajem osamdesetih godina prošlog veka dolazi do najrazličitijih previranja i konflikata u međuljudskim odnosima, neretko upravo na osnovama spomenutog osveštavanja. Ova previranja ne jenjavaju promenom vlasti 2001. u Srbiji već su i dalje prisutna. Zakon iz 1977. koji je uređivao područje verskih sloboda suspendovan je 1993. godine. Verske i nacionalne zajednice, naravno, nastavljaju svoj život i bez pravnog okvira donetog od strane državne vlasti, upravljajući se prema svojim unutrašnjim pravilima i 'programima'. Predlogom Zakona o verskoj slobodi iz 2001. godine pokušano je da se pravni vakuum popuni, ali bezuspešno. Krajem 2004. Ministarstvo vera iznosi prednacrt Zakona o slobodi vere, crkvama, verskim zajednicama i verskim udruženjima. Javna rasprava o ovom prednacrtu traje i danas.

Slomom SFRJ nastaje ideološki vakuum koji javnost i pojedinci u Srbiji nastoje da ispune novim identitetima, uglavnom etničkim (nacionalnim) i verskim. Podaci popisa iz 2002. pokazuju da građana koji pripadaju određenoj veroispovesti sada ima između 95 i 99,44%.¹ Broj ateista u odnosu na popis iz 1991. pao je četiri puta, sa 160.000 na 40.000.²

Paralelno s tim opada poverenje u državne institucije. Tako kontinuirana istraživanja pokazuju da građani od svih institucija u najvećoj meri poverenje daju Crkvi. Po podacima Beogradskog centra

---

¹ Према попису из 2002 . у Србији је живело 7.498.001. О верској припадности није се изјаснило 197.031 грађана док је за 137.291 вероисповест непозната. Од 7.163.679 који су се изјаснили у погледу вероисповести има само 40.068 оних који су себи сврстали у категорију “ није верник“, или 0,53 укупног броја становништва. Оних који су се изјаснили којој вероисповести припадају има 7.123.611 или тачно 95%. Уколико као основ не узмемо укупан број становништва већ од тог броја одузмемо оне којима је вероисповест непозната онда у односу на основицу од 7.360.710 се добија 96,78% оних који припадају некој вероисповести, 2, 68% оних који се нису изјаснили и 0,54% оних који нису верници. Коначно пошто за оне који се нису изјаснили не можемо знати да ли јесу или нису верници онда се за основу могу узети само они грађани који су се јасно изјаснили тиме што су или исказали припадност некој вероисповести или јасно рекли да нису верници. У овом случају основица за израчунавање је 7.163.678. Према томе у Србији би, од оних који су се изјаснили, било 99,44 % оних који припадају одређеној вероисповести, и 0,56 % оних који нису верници. Грађана који припадају одређеној вероисповести према томе у Србији има између 95 и 99, 44%. према: **Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. Становништво. Вероисповест, матерњи језик и национална или етничка припадност према старости и полу. Подаци по општинама**, Републички завод за статистику, Београд, мај 2003, стр. 12. па:

<http://webrzs.statserb.sr.gov.yu/axd/Zip/VJN3.pdf>

² <http://www.georgefox.edu/academics/undergrad/departments/soc-swk/ree/2005/ilic-IV.pdf>

za ljudska prava iz septembra 2003.³ Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi poverenje daje 64% populacije, dok je 2004., po podacima Centra za civilno-vojne odnose, poverenje u Srbiji u Crkvu iskazalo 65% građana a u Crnoj Gori 69.7%.⁴ Na drugom mestu je u Srbiji Vojska sa 57.2%, a u Crnoj gori školstvo sa 55.4% dok je tu Vojsci poverenje iskazalo 44,9%. Naspram niskog rejtinga pravosuđa (15.6%), Vlade (16.4%), medija (22.5%) i policije (27%) može se reći da je ovaj rejting u Srbiji veoma visok. Pravo na veroispovest građani Srbije stavljaju iznad prava na socijalno osiguranje, ekonomska i društvena prava i prava na školovanje, a u pogledu slobode ispoljavanja verskih ubeđenja 62% ispitanika u Srbiji smatra da verska sloboda postoji u pravoj meri, oko petine njih da postoji u preteranoj meri, a 10% da je ta sloboda previše ograničena.⁵

Promenom vlasti 2001. godine nominalno opredeljenje države postaje težnja priključenju Evropskoj Uniji i prihvatanju njenih standarda. U crkvenim krugovima ovo se uzima sa rezervom⁶, pa se tako penzionisani episkop SPC, Atanasije Jevtić, na odnos Srbije i Evrope osvrće: „Gospodo, ko nam je došao u posetu tenkovima 1914? Evropa. Ko nam je došao 1941? Evropa. Ko nam je došao 1999? Evropa.“⁷ „Nismo mi protiv Evrope, ali smo protiv onoga sto oni nama nameću, protiv načina na koji to čine...“⁸

Usklađivanje pravne regulative sa evropskim standardima podrazumeva i prihvatanje prava na veroispovest onako kako je to izraženo u međunarodnim, tj. evropskim, dokumentima koje je država potpisala. Međutim, ovi standardi mogu biti prepoznati kao 'nametnuti' i rezultovati 'protivljenjem'. Prednacrtom Zakona o slobodi vere, crkvama, verskim zajednicama i verskim udruženjima nominalno je izraženo nastojanje da se standardi prihvate⁹, međutim – postavlja se pitanje da li on zaista odgovara tim standardima ili možda samo programu jedne verske zajednice (većinske SPC)?

Evidentno je nastojanje da se u Srbiji pronade integrativni element za društveni sistem koji se raspada (problem statusa Kosova i opstanka zajedničke države Srbije i Crne Gore), kao i jak zajednički imenitelj za Srbe koji se nalaze unutar i van granica Srbije, ali iako ovo može biti prepoznato kao zaštita 'progonjenog pravoslavlja'¹⁰ isto tako može biti prepoznato i kao 'osvajajući pohod SPC'¹¹. Odbrana interesa većinske verske zajednice u Srbiji izražena je praktičnim političkim potezima i izjavama političke elite¹². S obzirom da je SPC etničko-nacionalna institucija povlađivanje isto takvom programu slabi građanski princip u državi, koja prestaje da bude država svih svojih građana i čiji aparat postaje predstavnik (čak instrument?) samo jedne verske opcije. Formalnost i apstraktnost

³ <http://www.bgcentar.org.yu/documents/Ljudska%20prava%20u%20svesti%20gradjana%20SCG.pdf>

⁴ <http://www.ccmr-bg.org/javnost/javnost053.htm>

⁵ <http://www.bgcentar.org.yu/documents/Ljudska%20prava%20u%20svesti%20gradjana%20SCG.pdf>

⁶ <http://www.24casa.com/latin.php?sid=2477>

⁷ <http://www.ticker-magazin.com/fileadmin/Arhiva/Ticker%2015.februar.2004.html>

⁸ http://www.kosovo.com/news/archive/2004/November_28/2.html

⁹ <http://www.dnevnik.co.yu/arhiva/09-07-2004/Strane/drustvo.htm>

¹⁰ <http://www.slobodnaevropa.org/articleprint/2005/07/10/fdf5ab6b-358d-4bab-8cf0-6875d9119e86.html>

¹¹ http://www.b92.net/info/vesti/u_fokusu.php?id=31&start=0&nav_id=174151

¹² http://www.b92.net/info/vesti/u_fokusu.php?id=31&start=0&nav_id=173944

principa građanstva prisutna je i u zahtevima za jednakošću ljudskih prava, kao i u Ustavu Srbije i Ustavnoj povelji SCG. Otuda su prisutne različite inicijative nevladinih organizacija koje nastoje da propitaju validnost pravnih rešenja, ali i političku praksu vezanu za versko područje.

Aktuelna društvena situacija s obzirom na versko područje

Odnos države i crkve prema stanju na Kosovu

Specifična situacija koja je nastala na području Kosova od 1999. godine, kada je Kosovo potpalo pod nadzor Ujedinjenih Nacija na osnovi rezolucije 1244 Saveta Bezbednosti od 10. juna 1999., uticala je na smanjeni uticaj zvaničnih državnih institucija na njegovoj teritoriji. Srpska Pravoslavna Crkva (SPC) je ostala jedina funkcionalna srpska institucija na Kosovu. Vladika Artemije je tu situaciju opisao: "Kada je nestalo institucija, crkva je morala da bude tu da očuva svest naroda i njegovu duhovnost."¹³

Mnoštvo pravoslavnih manastira i crkava je na Kosovu uništeno. Forum 18 izveštava o tome kako od 1999. niko nije optužen zbog uništavanja oko 140 verskih objekata.¹⁴ U tom smislu Eparhija raško-prizrenska je 19.12.2004. podnela, i ove godine povukla, tužbu protiv četiri evropske države pred Međunarodnim sudom za ljudska prava u Strazburu „radi pravne zaštite i pravedne nadoknade štete nanete pravoslavnim hramovima i drugoj imovini SPC na Kosovu i Metohiji od strane albanskih ekstremista i terorista od 1999. godine do danas”.¹⁵ U Memorandumu o Kosovu i Metohiji Svetog arhijerejskog sabora SPC priloženi su, kao dokumenti, spisak uništenih, spaljenih, demoliranih i opljačkanih crkava i manastira, spisak ubijenih Srba od juna 1999. do 1. decembra 2001. godine i spisak kidnapovanih Srba na Kosovu i Metohiji od 13. juna 1999. do 1. marta 2001. godine. Pored ovoga prisutni su i praktični politički predlozi, gde se autori pitaju: “Zašto da Srbi danas žive u enklavama i getoima, kad mogu da žive u slobodnim kantonima i da tako stvarno učestvuju u vlasti na Kosovu a ne da budu ucenjivani da glasaju, a onda srpski predstavnici bivaju samo pokriće za šiptarsku majorizaciju, tj. izgovor za glumljenje demokratije”.¹⁶

Razlike između količine poverenja u Vladu i Crkvu postale su očigledne neposredno pred parlamentarne izbore 2004. godine na Kosovu kada se, uoči samih izbora, Crkva javno suprotstavila pozivu predsednika Srbije, Borisa Tadića, koji je kosovskim Srbima savetovao da učestvuju na izborima. Lider SPC-a, patrijarh Pavle, je pozvao kosovske Srbe da ostanu u svojim kućama na dan izbora: „Skoro potpuni bojkot Srba koji je usledio je još jednom pokazao da SPC na Kosovu ima veći

¹³ http://www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr3/bcr3_200505_556_3_ser.txt

¹⁴ http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=314

¹⁵ <http://www.svedok.co.yu/index.asp?show=46822>

¹⁶ <http://www.nin.co.yu/2003-08/21/30438.html>

uticaj nego predsednik Srbije, čak i kada se radi o političkim pitanjima poput učešća na izborima¹⁷.

Kosovska Vlada priprema poseban zakon koji bi uredio versko područje. SPC je odbila da učestvuje u njegovoj izradi „jer nije na adekvatan način pozvana“, protestantske verske zajednice i RKC su uglavnom ostali van procesa ali izražavaju svoju zabrinutost zajedno sa OEBS-om¹⁸, a Islamska verska zajednica insistira na uvođenju veronauke u škole i plate iz budžeta za oko 2000 imama.¹⁹

Odnos države i crkve u sporu SPC i CPC

Obrazac buđenja religioznosti, ali i predstavljanja nacionalnih interesa od strane crkvenih velikodostojnika primetan je i na području Crne Gore, države članice današnje Državne zajednice SCG (posle donošenja Ustavne povelje Državne zajednice Srbije i Crne Gore 4. februara 2003. Srbija i Crna Gora su od republika članica u jednoj federaciji postale države članice jedne realne unije). Pre toga je 1991. godine, obnovljena Crnogorska Pravoslavna Crkva (CPC). „Od tada, pa do danas ona se bori da riješi svoj status, baš kao što i Crna Gora pokušava da riješi državni status. Između ta dva fenomena postoji tijesna korelacija”²⁰ Rešenje statusa CPC podrazumeva dva nivoa: 1. *kanonsko priznanje* i 2. *rešenje statusa pred državom Crnom Gorom*. Po Ustavu republike Crne gore, član 11. „Pravoslavna crkva, Islamska vjerska zajednica, Rimokatolička crkva i druge vjeroispovijesti su odvojene od države ..Vjeroispovijesti samostalno uređuju svoju unutrašnju organizaciju i vjerske poslove, u granicama pravnog poretka. Država materijalno pomaže vjeroispovijesti.“ Ovo materijalno pomaganje po nekim izvorima ne odnosi se na CPC.²¹

„Crna Gora, inače, baštini dugo i bogato iskustvo konfesionalne i nacionalne tolerancije. U tradicionalnom iznošenju krsta svetog Vladimira pred jednu crkvu nedaleko od Bara i danas učestvuju pravoslavci, katolici i muslimani.”²² Citirani tekst pisan je pre famoznog podizanja 'željezne crkve' od strane mitropolita cnogorsko-primorskog Amfilohija uz pomoć helikoptera Vojske SCG na vrh planine Rumija iznad Bara, činom koji uzurpira javni prostor (jer je podignuta bez građevinske dozvole) ali i prostor međukonfesionalne tolerancije jer se postavilo pitanje da li Rumija i dalje može ostati simbol dobrih međureligijskih odnosa ako je građevina simbol samo jedne verske zajednice. Crnogorski ombudsman Šefko Crnovršanin izjavio je za podgoričke "Vijesti" da postavljenu crkvu na Rumiji ne treba rušiti dok država ne sprovede postupak legalizacije, odnosno dok ne utvrdi da li se taj objekat može legalizovati. Prema njegovim rečima, važeći Zakon o položaju verskih zajednica koji datira iz

¹⁷ http://www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr3/bcr3_200505_556_3_ser.txt

¹⁸ http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=457

¹⁹ http://www.forum18.org./Archive.php?article_id=596

²⁰ <http://www.aimpress.ch/dyn/dos/archive/data/2001/11206-doss-01-08.htm>

²¹ <http://www.aimpress.ch/dyn/dos/archive/data/2001/11206-doss-01-08.htm>

²² <http://www.aimpress.ch/dyn/dos/archive/data/2001/11206-doss-01-08.htm>

1977. primenjuje se, iako nije usklađen sa ustavom koji je donet 1992. godine. "Sve dileme koje se javljaju ovih dana mislim da bi novi zakon raščistio."²³

Mitropolija crnogorsko-primorska se žalila sudu u Strazburu protiv Crne Gore zbog uskraćenih imovinskih prava tako da se 'slučaj Rumija' može čitati i u tom ključu.²⁴ Šef kabineta mitropolita Amfilohija Radomir Nikčević izjavio je da Mitropolija, prilikom postavljanja crkve na Rumiji, nije tražila dozvolu od državnih organa, jer je crkva odvojena od države i "svojim autonomnim zakonima reguliše svoje aktivnosti", a i građena je na temeljima hrama srušenog u 16. veku.²⁵

CPC je najavila izgradnju hrama u vojvođanskoj opštini Mali Idoš, u selu Lovćenac koje je većinski naseljeno Crnogorcima. Postoji paralela između podizanja hrama na Rumiji za koju neki tvrde da je to građenje verskih objekata „desantnim akcijama“ i slučaja Lovćenca gde je poštovana kompletna procedura, podnet zahtev lokalnoj samoupravi i nadležnim državnim organima.²⁶ Lokalna samouprava je pozitivno odgovorila na ove zahteve.²⁷ Ministar vera Radulović pozvao je lokalne vlasti da ne dozvole ovu gradnju, tako da je Biljana Kovačević Vučo (YUCOM) rekla da se ministar vera Milan Radulović, stavio na stranu SPC-, čime je ugrozio Ustav Srbije koji propisuje ravnopravnost svih veroispovesti.²⁸

Po rečima jednog od ispitanika istraživanja Centra za razvoj civilnog društva o etničkim tenzijama na severu Vojvodine slučaj u Lovćencu bi „mogao biti žarište za sledećih 50 godina“²⁹, a u Crnoj Gori „...političke posledice su vidljive: odnosi među konfesijama i između države i crkve u Crnoj Gori su najgori u poslednjih pedeset godina. Razbuktao se pravi verbalni verski rat od Crne Gore do Makedonije sa slutnjama koje ne treba ni pominjati“.³⁰

Odnos države i crkve u sporu SPC i MPC

„Nacionalno-politički angažman predstavlja najizraženiju aktivnost SPC u 2002. godini. Sredisnji problem bili su tzv. "raskoli" – kako SPC kvalifikuje odnose sa Crnogorskom i Makedonskom pravoslavnom crkvom.“³¹ U slučaju Makedonije SPC je iznova otvorila dugi niz godina staro i delimično već rešeno pitanje autokefalnosti MPC, sa namerom da tu autokefalnost ospori, iako ne i da negira samo postojanje Makedonske crkve: „SPC nastupa s nesumnjivo političkim, preciznije, teritorijalno-političkim ciljevima“.³² Spor je izbio povodom inicijative SPC da dve crkve pronađu sporazumno rešenje oko kanonskog statusa MPC. MPC se još 1967. izdvojila iz SPC i proglasila

²³ http://www.b92.net/info/vesti/u_fokusu.php?id=31&start=0&nav_id=174151

²⁴ http://www.b92.net/info/vesti/u_fokusu.php?id=31&start=0&nav_id=174304

²⁵ http://www.b92.net/info/vesti/u_fokusu.php?id=31&start=0&nav_id=173996

²⁶ <http://www.slobodnaevropa.org/article/2005/08/09/1df81515-7d72-4b...>

²⁷ <http://www.blic.co.yu/arhiva/2005-08-09/strane/politika.htm>

²⁸ http://www.b92.net/info/vesti/u_fokusu.php?id=31&start=0&nav_id=174459

²⁹ <http://www.cdcs.org.yu/docs/medjunacionalni%20odnosi%20na%20severu%20Backe.doc>

³⁰ <http://www.republika.co.yu/364-365/13.html>

³¹ <http://www.pcnen.cg.yu/novi/analize/2003/022.htm>

³² <http://www.pcnen.cg.yu/novi/analize/2003/022.htm>

autokefalnost, ali bez kanonskog priznanja, koje je uslovljeno odobrenjem SPC. Rešenje koje joj je u proleće 2002. predložila SPC (mitropolit Amfilohije, vladika niški Irinej i vladika vranjski Pahomije), podrazumevalo je da se MPC odrekne autokefalnosti, a zauzvrat SPC bi joj priznala autonomiju. Sinod MPC, međutim, nije prihvatio ponudu SPC, nakon čega je patrijarh Pavle uputio u ime Svetog sinoda SPC javni apel za prevazilaženje “raskola” i ponovnog uspostavljanja kanonskog jedinstva Srpske pravoslavne crkve. Tim apelom, on je indirektno stavio do znanja da je SPC spremna da primi i pojedinačne eparhije. Poziv srpskog patrijarha prihvatio je mitropolit Velesko-povardarske eparhije Jovan, što je značilo podelu unutar MPC, odnosno prisajedinjenje jednog njenog dela Srpskoj pravoslavnoj crkvi: „Verbalni spor koji je iza tog događaja usledio na relaciji između Srpske i Makedonske pravoslavne crkve pokazao je istu onu političku matricu i političku tehnologiju koja je bila u središtu međudržavnih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije. Poglavar MPC optužio je patrijarha SPC za “neskrivene apetite” za “prisvajanje” MPC i upitao dokle će SPC pretendovati da “vlada nad onim što nije srpsko”. “Morate da razumete da je ovo naše i da pripada samo nama”. “Više je nego jasno da nameravate da srušite celovitost Makedonske pravoslavne crkve” – poručio je poglavar MPC, dodajući da je ovakvim postupcima, srpski patrijarh izgubio poštovanje makedonskog naroda“.³³

Srpska Pravoslavna Crkva u Makedoniji podnela je zahtev za registraciju ali nema izgleda da ce on biti prihvaćen. Takve zajednice "nikada neće biti registrovane" rekao je za Forum 18 informativnu službu Cane Mojanovski, šef vladine komisije za odnose sa verskim zajednicama, jer u državi može da postoji samo Makedonska Pravoslavna Crkva. Mojanovski tvrdi da zakon dozvoljava samo jednu organizaciju za svaku pojedinu veroispovest.³⁴

Arhiepiskop Jovan Vraniškovski je „27. jula ove godine sproveden na odsluženje zatvorske kazne u trajanju od dve i po godine zbog navodnog podsticanja nacionalne i verske mržnje, razdora i netrpeljivosti. Njegovo krivično delo se sastoji u tome što je delio verske kalendare SPC, i pamflete.“³⁵ Ovo je izazvalo reakciju političke elite u Srbiji: “Povodom osude arhiepiskopa Jovana, Velja Ilić je samovoljno uveo avio-sankcije Makedoniji, a da se Vlada o tome uopšte nije izjašnjavala. Lider PSS Bogoljub Karić preti da će prvog septembra, ukoliko arhiepiskop ne bude pušten iz zatvora, blokirati granicu sa Makedonijom, i tako uzurpirati državne prerogative.”³⁶ "Ovo je vreme da pokazemo zube", izjavio je za BCR Velimir Ilić, ministar za kapitalne investicije u srpskoj vladi kada su ga upitali da prokomentariše zatvorsku kaznu dosuđenu Vraniškovskom. "Ovo što se događa sa vladikom Jovanom u Makedoniji postaje nepodnošljivo i ne može da se toleriše". "Crkvu u koju verujem niko ne može da omalovažava, a posebno ne njene velikodostojnike", dodao je ministar.

³³ <http://www.pcnen.cg.yu/novi/analize/2003/022.htm>

³⁴ http://www.kosovo.com/news/archive/2004/October_01/1.html

³⁵ http://www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr3/bcr3_200508_570_2_ser.txt

³⁶ <http://www.republika.co.yu/364-365/04.html>

Istovremeno, Makedonska pravoslavna crkva obezbedila je plac za izgradnju hrama u Novom Sadu. Predsednik Udruženja Makedonaca Vojvodine i Demokratske partije Makedonaca SCG Dragan Velkovski rekao je da izgradnja crkve još nije počela jer bi to pogoršalo odnose dva naroda. U opštini Plandište počela je izgradnja crkve koja će biti završena sledeće godine i koja će pripadati Srpskoj pravoslavnoj crkvi jer projektna dokumentacija i papiri ne mogu biti dobijeni na ime Makedonske pravoslavne crkve, a crkva biti registrovana kao bogomolja Makedonske pravoslavne crkve: "Ako SPC prizna autokefalnost MPC, onda će sve to moći da bude pod znakom MPC. U suprotnom, ljudi će se povinovati tome, pa će je smatrati svojom i u sebi se moliti na makedonskom, dok će se ona zvati drugačije. Tradicionalno dobri odnosi dva bratska naroda su se pogoršali otkad se desio slučaj s vladikom Jovanom. Stvara se jaz između dva naroda."³⁷

Odnos države i crkve u sporu SPC i RPC

„Poseban slučaj predstavlja Rumunska pravoslavna crkva u Vojvodini koja je danas, zbog promene u svom ustrojstvu, nepriznata kao «tradicionalna» crkva. Njeni sveštenici školsku versku nastavu ne izvode ili je izvode polu-legalno. Ovo je posebno značajno jer su vojvođanski Rumuni etnička grupa koja opada brojem brže od većine drugih, a značaj veronauke za održanje etničkog identiteta je nesumnjiv. Pitanje RPC u praksi je umnogome pitanje etničkog identiteta istočno-srbijanskih Vlaha. Odbijanje države Srbije da dozvoli nastavu veronauke na rumunskom jeziku obrazloženo je kanonskim razlozima, a u velikoj je meri izazvano političkom igrom oko etničkog karaktera značajnog dela stanovništva istočne Srbije. Pri tom značajan broj rumunskih svetovnih intelektualaca, jednako kao i sveštenika, tvrdi da se u vezi sa ovim pitanjem SPC javlja kao deo državne uprave, te da su poznate napetosti između ove crkve, Ministarstva vera i Ministarstva prosvete pacifikovane kada se radi o «rumunskom slučaju».³⁸

Iako predstavlja jednu od devet pravoslavnih patrijaršija³⁹ RPC nije jedna od onih koje država Srbija 'priznaje'. Nominalni razlog za to nalazi se u tome što je „Rumunska pravoslavna crkva, koristeći slabost države Srbije, u vreme oko NATO bombardovanja uzdigla svoj vikarijat u rang eparhije i poslala episkopa u Vršac. Pozivajući se na kanonska rešenja, po kojima dva pravoslavna episkopa ne mogu stolovati u istom gradu, SPC je odbila da ovo prizna, a zajedno sa njom i državna uprava.“⁴⁰ Vikar je imao jurisdikciju na prostoru Vojvodine, a episkop Danilo bi trebao imati jurisdikciju nad celom Srbijom. Ovo znači da ima pretenzije na područje ispod Dunava na kojem žive Vlasi. Vlaško 'nacionalno' pitanje je još uvek neodređeno, dok su verski opredeljeni kao pravoslavni Rumuna u Srbiji inače po popisu iz 2002. ima 34 576 a Vlaha 40 054.

³⁷ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2005&mm=08&dd=09&nav_id=174256

³⁸ <http://www.cdcs.org.yu/docs/ver-srp.doc>

³⁹ <http://www.ppsc.spc.yu/Edukacija/izbor2002.php?j=s&id=10>

⁴⁰ <http://www.cdcs.org.yu/docs/ver-srp.doc>

Episkop Danilo je posvetio zvona na hramu u selu Malajnica, i to je jedini hram koji je zasad hram RPC južno od Dunava. Lokalne vlasti zahtevale su da se ovaj hram sruši. Zvaničnici su rekli da se ne može graditi bez građevinske dozvole (iako ona navodno nije potrebna u seoskim područjima) ili bez dozvole SPC (iako to nigde ne stoji u zakonima), iako se gradi na privatnom imanju.⁴¹

Ove godine, 21. maja, grupa etničkih Vlaha predvođena sveštenikom RPC organizovala je komemoraciju povodom 610 godina od bitke na Rovinama, u manastiru Koroglaš. Vernici su se našli suočeni sa 'spontano-organizovanom' grupom vernika SPC a policija je prekinula ovu komemoraciju. Skup nije imao zvaničnu dozvolu, iako je uobičajeno da se ona ni ne traži. Organizator Dušan Prvulović je optužen za širenje verske mržnje (čl. 134 osnovnog Krivičnog zakona Srbije /izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora i netrpeljivosti/ sankcioniše nasilje koje za posledicu ima izazivanje i/ili raspaljivanje neprijateljskog osećanja, suprotstavljenosti i netolerancije prema ljudima druge vere). Vlasti su se ipak suzdržale od rušenja hrama koji se nalazi u susednom selu.⁴²

Odnos države i crkve prema ostalim verskim zajednicama

Udeo pravoslavnih vernika u Srbiji je 84,9%, dok udeo katolika iznosi 5,48% i to su etnički Mađari, Hrvati i Bunjevci. Udeo muslimana je 3,19%, a protestanata 1,07% tj. 80 837 izjašnjenih.⁴³ U kategoriji protestanata ubrojani su pripadnici različitih verskih zajednica: Slovačke Evangeličke Crkve, Hrišćanske Reformatske Crkve i Hrišćanske Evangeličke Crkve kao one koje država 'priznaje', a osim njih tu su i male, višenacionalne verske zajednice protestantskog porekla: baptisti, adventisti, metodisti, pentekostalci,... Država 'priznaje' i Jevreje, kojih po popisu ima 785. Sledbenika različitih istočnih kultova po popisu ima 530.

Karakteristično je da su verske zajednice koje država uvažava uglavnom nepravoslavne, etnički homogene i sastavljene od nacionalnih manjina. Problemi se, kao što smo videli, javljaju pri verskim zajednicama koje pretenduju da su pravoslavne kao i većinska ili su višenacionalne: one predstavljaju metu medijskog markiranja, a i fizičkog nasilja: „Koliko je vreme u kojem živimo plodno tle za "lovce na ljudske duše" pokazuju podaci nedeljnika "Vojska": Od 1945. do 1980. na tlu SFRJ delovalo je šest sekta, a u "skraćenoj" Jugoslaviji su 1996. registrovane 64 sekte.“⁴⁴ U tom smislu Vajo Jović, protođakon pri Hramu svetog Aleksandra Nevskog u Beogradu kaže: „Sekte na našem tlu su se namnožile poslednjih desetak godina i nisu "porođene" ovde, već su došle sa strane, iz Zapadne Evrope i Amerike. Problem je u tome što naše pozitivno državno zakonodavstvo nema dobre zakone o tome i što svako može da sakupi 20 do 50 ljudi i prijavi svoju versku zajednicu. A državni zakon kaže

⁴¹ http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=523

⁴² http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=589

⁴³ <http://webrzs.statserb.sr.gov.yu/axd/Zip/VJN3.pdf>

⁴⁴ <http://www.medijaklub.cg.yu/zanimljivi/zanimljivi11-99/10-4.htm>

da su, po nekom principu demokratije, sve verske zajednice ravnopravne. Ne može biti ravnopravna Pravoslavna crkva, koja je u temeljima državnosti, kulture, civilizacije i vere i svega pozitivnog u ovom narodu, koja je naprosto "porodila" srpsku naciju - sa onima koji su došli juče i sa nekolicinom ljudi osnovali svoju versku zajednicu. I da imamo ista prava, to je smešno.⁴⁵

Forum 18 izveštava o više od 100 napada u 2004. na verske zajednice, od katolika i muslimana, pa do Jehovinih svedoka, dok je ove godine od januara do maja registrovano 25 napada: „Verske zajednice se žale da nadležni propuštaju da kazne počinioce. Incidenti variraju od napada na džamiju u Preševu ručnim raketnim bacačem do grafita 'Smrt Adventistima' na zidovima adventističkog teološkog fakulteta u Beogradu“.⁴⁶ Kvalitetan izveštaj o antisemitizmu u Srbiji izdao je Helsinški odbor za ljudska prava.⁴⁷

Prethodnih godina broj napada fluktuirao pa je tako 2001. registrovano 73 napada, 2002. – 37, i više od 50, 2003. Ministar Vera Radulović zatražio je detaljnu informaciju o svim verskim incidentima, a posebno prema verskim manjinama: „Tokom 2004. bilo je 82 slučaja povrede verskih poseda, od toga u 69 slučajeva pričinjena je šteta, a 13 su bili grafiti... U tih 69 slučajeva Hrišćanska adventistička crkva je oštećena u 13 slučajeva, SPC u 7, Katolička crkva u 7, Islamska verska zajednica u 8, Slovačka evangelička crkva u 2 i objekti verskih manjina u 34 slučaja“.⁴⁸

Aktuelni pravni okvir s obzirom na verska prava

Pravni okvir na nivou Državne zajednice SCG

Nova državna zajednica Srbije i Crne Gore kreirana je 4. februara 2003. godine potpisivanjem Ustavne povelje, kojom je zamenjen Ustav Savezne Republike Jugoslavije iz 1992. godine. Član 9. ove Povelje odnosi se na regulaciju i zaštitu ljudskih i manjinskih prava: „Države članice uređuju, obezbeđuju i štite ljudska i manjinska prava i građanske slobode na svojoj teritoriji“ (član 9 stav1). Paragraf drugi upozorava da se dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava, individualnih i kolektivnih, i građanskih sloboda ne može smanjivati. Paragraf treći određuje da „Srbija i Crna Gora prati ostvarivanje ljudskih i manjinskih prava i građanskih sloboda i obezbeđuje njihovu zaštitu, u slučaju kada ta zaštita nije obezbeđena u državama članicama.“ Nadležno telo za ovaj monitoring je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava SCG. Članom 10 određeno je: „Odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama koji važe na teritoriji Srbije i Crne Gore neposredno se primenjuju“.

⁴⁵ <http://www.medijaklub.cg.yu/zanimljivi/zanimljivi11-99/12-1.htm>

⁴⁶ http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=581

⁴⁷ http://www.helsinki.org.yu/report_text.php?lang=sr&idteksta=340

⁴⁸ http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=646

Kreiranjem nove državne zajednice, savezno Ministarstvo vera je ukinuto, a versko područje ostavljeno da bude regulisano na nivou država članica. U Srbiji deluje Ministarstvo vera, s aktuelnim ministrom Milanom Radulovićem.

Ubrzo posle kreiranja nove državne zajednice, 28. februara 2003. savezni parlament prihvatio je Povelju o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama (Mala povelja)⁴⁹, koja je integralni deo Ustavne povelje (na osnovu člana 8. Ustavne povelje Državne zajednice SCG). Ona proklamuje da „Svako ima pravo na slobodu misli, savesti, uverenja ili veroispovesti, što obuhvata i slobodu da se ostane pri svom uverenju ili veroispovesti ili da se oni promene prema sopstvenom izboru. Niko nije dužan da se izjašnjava o svojim verskim i drugim uverenjima. Svako je slobodan da u privatnom ili javnom životu ispoljava svoju veru ili ubeđenje veroispovedanjem, obavljanjem obreda, pohađanjem službe i nastavom, pojedinačno ili u zajednici s drugima. Sloboda ispoljavanja vere ili ubeđenja može se ograničiti zakonom ako je to neophodno radi zaštite javne bezbednosti, zdravlja, morala, ili prava drugih lica. Roditelji, kao i zakonski staratelji imaju pravo da svojoj deci obezbede versko i moralno obrazovanje u skladu sa svojim uverenjima“ (član 26).

Diskriminacija na osnovu veroispovesti je zabranjena (član 3 stav3), kao i širenje verske mržnje (član 51). Povelja takođe naglašava odvojenost države i verskih zajednica (član 27 stav1) naglašavajući da su slobodne u samostalnom uređivanju svoje unutrašnje organizacije, vršenju verskih poslova i verskih obreda (član 27 stav2).

Član 29 proklamuje pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, dok članovi 31 i 32 garantuju slobodu okupljanja i udruživanja. Povelja podržava opšti duh tolerancije u društvu, i ističe prava osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama „na izražavanje, čuvanje, negovanje, razvijanje i javno ispoljavanje nacionalne i etničke, kulturne i verske posebnosti“ (član 52). Pretpostavlja se da će prava pobrojana poveljom biti unesena i u pravne okvire država članica. Savezno Ministarstvo za ljudska i manjinska prava odgovorno je za implementaciju ovih odredbi i ima odbor za monitoring verskih prava.

Ustav Republike Srbije

Član 1 Ustava Republike Srbije iz 1990. određuje da je Republika Srbija demokratska država svih građana koji u njoj žive, zasnovana na slobodama i pravima čoveka i građanina, na vladavini prava i na socijalnoj pravdi.

Član 11 izriče da su „Slobode i prava čoveka i građanina ograničeni su samo jednakim slobodama i pravima drugih, i kad je to Ustavom utvrđeno.“

Član 13 izriče da su „Građani su jednaki u pravima i dužnostima i imaju jednaku zaštitu pred državnim i drugim organima bez obzira na rasu, pol, rođenje, jezik, nacionalnu pripadnost,

⁴⁹ <http://www.info.gov.yu/default.php?id=88&je=>

veroisповest, političko ili drugo uverenje, obrazovanje, socijalno poreklo, imovno stanje ili koje lično svojstvo.“

Članom 41 Jamči se sloboda veroispovesti, koja obuhvata slobodu verovanja, ispovedanja vere i vršenja verskih obreda. Verske zajednice su odvojene od države i slobodne su u vršenju verskih poslova i verskih obreda. Verska zajednica može osnivati verske škole i dobrotvorne organizacije. Država može materijalno pomagati verske zajednice.

Članom 43 „Građanima se jamči sloboda zbora i drugog okupljanja i bez odobrenja, uz prethodnu prijavu nadležnom organu. Sloboda zbora i drugog okupljanja građana može se ograničiti odlukom nadležnog organa, radi sprečavanja ometanja javnog saobraćaja, ugrožavanja zdravlja, javnog morala ili bezbednosti ljudi i imovine.“

Članom 70 određuje se da „Prava i dužnosti Republike Srbije vrše Ustavom određeni republički organi. Slobode i prava čoveka i građanina, jednakost pred zakonom, samostalnost i jednak položaj preduzeća i drugih organizacija, osnova su i mera ovlašćenja i odgovornosti republičkih organa.“

Ocena ustavnosti pravnih akata regulisana je članom 128 Ustava: „Svako može dati inicijativu za pokretanje postupka za ocenjivanje ustavnosti i zakonitosti. Postupak pred Ustavnom sudom pokreću državni organi, a drugi organi i organizacije mogu ga pokrenuti kad ocene da su im prava i interesi neposredno povređeni aktom čija se ustavnost i zakonitost osporava.“

Predlog Zakona o verskoj slobodi iz 2001.

Iako su osnovna prava i principi povezani sa verskim područjem prisutni u Ustavima, tj. u Ustavnoj povelji i Maloj povelji, implementacija ovih odredbi na nivou Srbije kao države članice još ne postoji. Pravni vakuum koji je prisutan od 1993. godine nastojalo se popuniti predlogom Zakona o verskoj slobodi 2001. godine. Predlog ovog Zakona trebalo je da bude usvojen na saveznom nivou. Savezno Ministarstvo (kasnije sekretarijat) vera bilo je uključeno u dijalog sa različitim verskim i nevladinim organizacijama tokom pripreme ovog predloga, koji je bio napisan od strane grupe profesora sa beogradskog univerziteta, u bliskoj saradnji sa međunarodno priznatim ekspertima na ovom polju. Predlog je bio veoma blizu tome da bude usvojen u Saveznoj Skupštini, gde se na dnevnom redu našao upravo pre nego što će parlament biti raspušten zarad novih izbora. Ostala je nada da će Zakon biti usvojen na republičkom nivou, ali se to još nije desilo. „Boris Milosavljević, koji je bio zamenik saveznog sekretara vera u doba pisanja ovog predloga, izjavio je da je njegov cilj bio «da harmonizuje jugoslovensko zakonodavstvo sa zakonodavstvom Evropske Unije», čiji je član država želela da postane.“⁵⁰

⁵⁰ <http://www.georgefox.edu/academics/undergrad/departments/soc-swk/ree/2005/angela-ilic.pdf>

U predlogu Zakona nalazila se preambula kroz koju je nabrojano sedam tzv. 'istorijskih' ili 'tradicionalnih' verskih zajednica: najznačajnija od njih je Srpska Pravoslavna Crkva (SPC), zatim Islamska verska zajednica (IVZ), Rimokatolička Crkva (RKC), Jevrejska zajednica, Evangeličke crkve augsburške veroispovesti (što uključuje dve crkve: Slovačku evangeličku crkvu augsburške veroispovesti sa sedištem u Novom Sadu i Evangeličku hrišćansku crkvu augsburške veroispovesti, koja ima sedište u Subotici), i Reformatorsku Hrišćansku Crkvu. Ove verske zajednice su zbog njihovog dugotrajnog doprinosa društvu i izdvojene, kao i zbog toga što su bile pravno prepoznate kroz zakone ili ugovore sa državom pre drugog svetskog rata.

Predlog je trebao da reguliše široko polje odnosa države i verskih zajednica. Garantovao je versku slobodu i privatnost veroispovesti; proklamovao je jednakost svih verskih zajednica, nediskriminaciju, i odvojenost države i crkve. Obuhvatio je i ustrojstvo centralnog registra i jednaku proceduru registracije za sve verske zajednice, kroz koju su trebale da dobiju pravni status. Za one verske zajednice koje su prepoznate kao 'tradicionalne' registracija je trebalo da bude izvedena automatski, što je značilo da ne moraju da prolaze kroz proces preregistracije. Ostali članovi predloga bili su posvećeni izgradnji verske tolerancije u društvu, učešća verskih zajednica u javnim institucijama, finansiranju verskih zajednica i posebnoj poreskoj politici spram njih, mesta bogoslužnja i verskih praznika. Uprkos tome što ovaj predlog nikad nije usvojen njegovi članovi bili su unapred prihvaćeni i korišćeni kao osnova u kombinaciji sa drugim zakonima (npr. Uredba o organizovanju i ostvarivanju verske nastave i nastave alternativnog predmeta u osnovnoj i srednjoj školi).⁵¹

---

⁵¹ <http://www.descop.co.yu/arhiva/uredbe/uredba14.htm>

Prednacrt Zakona o verskoj slobodi, crkvama, verskim zajednicama i verskim udruženjima u odnosu na neka bitna područja

Republičko Ministarstvo vera prezentovalo je prednacrt novog Zakona o verskim slobodama, crkvama, verskim zajednicama i verskim udruženjima 6. jula 2004. godine, i njime pokušalo da definiše neka bitna područja.

Sloboda veroispovesti

Sloboda veroispovesti je u teoriji garantovana postojećom legislativom na nivou Državne zajednice SCG i republičkom nivou (član 26 stav 1 Male povelje, i član 41 stav 1 Ustava Republike Srbije). Ovo je jedan od principa na kojima se temelji odnos države i crkve. Predlog Zakona o verskoj slobodi ciljao je da obezbedi slobodu veroispovesti, savesti i verovanja na individualnom i zajedničkom nivou (članovi 1 i 3), štiteći pravo da se „ima odnosno nema, zadrži ili promeni religija ili vera“ i šireći slobodu da se na različite način izražavaju religijska ubeđenja (član 1 stav 1). Novi prednacrt iz 2004. godine namerava takođe da osigura slobodu verovanja zajedno sa različitim formama javnog izražavanja (član 1). Ono što u prednacrtu u odnosu na pređašnji predlog nedostaje jeste pravo da se zadrži ili promeni religija ili vera, što je član koji je usko povezan sa pojavama konverzije, ali i prozelitizma. Ovaj član je prisutan u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda pod članom 9.

Odvojenost države i crkve

Odvojenost crkve i države je jedan od glavnih principa legislative i na republičkom i na nivou državne zajednice (član 27 stav 1 Male povelje, i član 41 stav 2 Ustava Republike Srbije). Stari predlog Zakona, iako je priznavao istorijski doprinos i značaj Srpske Pravoslavne Crkve u preambuli, držao je do toga da „nema državne religije“ (član 2), i da su sve verske zajednice jednake (član 4 stav 1). Predlog je predviđao slobodu verskih zajednica da same regulišu njihove unutrašnje poslove (član 4 stav 3). Novi prednacrt iz 2004. samo referira na autonomiju verskih zajednica (član 3) iako se ona praktično ne sprovodi, zato što „država priznaje crkvu“⁵², kako je izjavio ministar Radulović tj. država priznaje unutrašnje zakonodavstvo SPC i upravlja se naspram toga. Postavlja se pitanje da li treba zahtevati i da država bude autonomna u odnosu na verske zajednice?

⁵² <http://www.dnevnik.co.yu/modules.php?name=News&file=article&sid=2163>

Pravna pozicija verskih zajednica i njihova registracija

Prema profesoru Simi Avramoviću, profesoru pravnog fakulteta i jednom od pisaca predloga Zakona o verskoj slobodi, stanje oko registrovanja verskih zajednica najbolje se može opisati kao haotično.⁵³ Neke od verskih zajednica registrovane su na saveznom, neke na republičkom, poneke na lokalnom, a neke od najvećih čije je ugovore sa državom poništio komunistički režim nisu registrovane uopšte. Neke verske zajednice registrovane su pri Ministarstvu pravde a neke pri Ministarstvu unutrašnjih poslova. Uglavnom, podaci o broju registrovanih verskih zajednica su teško dostupni i nesigurni.

Prednacrta iz 2004., ciljajući da uspostavi kontinuitet sa Kraljevinom Jugoslavijom (1918-41), postavio je SPC kao *primus inter pares* (član 5), prihvatajući pravni status šest 'priznatih' crkava i verskih zajednica, bez potrebe da se ponovo registruju (član 4), i odnosi se prema njima kao prema 'Crkvama i verskim zajednicama' koje uživaju široka prava i slobode. Sve ostale registrovane verske zajednice bile bi automatski prepoznate kao 'verska udruženja' (član 4) i mogle bi da funkcionišu na isti način i sa istim pravima kao i sva ostala udruženja građana. Iako u prednacrta stoji da „Crkve, verske zajednice i verska udruženja imaju isti pravni status i jednake uslove za realizaciju njihovih garantovanih prava“ (član 5), jasno je iz teksta da verska udruženja neće moći da uživaju mnoge od pogodnosti koje su date 'priznatim' zajednicama (uključujući i finansiranje od strane države), a njihova interna organizacija i aktivnost biće pod stalnim nadzorom države. Država ima pravo da ih ukloni iz registra „ako broj članova padne ispod broja potrebnog za registraciju udruženja“ (član 73). Predlog iz 2001. zahtevao je minimalni broj članova koji je potreban za registraciju i postavio ga na 10 državljana Srbije i Crne Gore (član 8), ali novi prednacrta podigao je ovaj broj na 1000 (član 67). S obzirom na to da je pravo na veroispovest individualno ljudsko pravo čak i broj od 10 državljana je previsok (Zakon iz 1977. koji je uređivao ovo područje pre 1993. bio je čak liberalniji, dozvoljavajući registraciju samo sa jednim članom, ovaj Zakon je još uvek u upotrebi u Sloveniji i Crnoj Gori).

Registracija i gradnja hramova

Od februara 2003. godine kada je prestala da postoji Savezna Republika Jugoslavija, preteča Državne zajednice Srbije i Crne Gore, ukinuta je potreba da se verske grupe registruju. Ne postoji formalna registracija religija ni u Srbiji ni u Crnoj Gori. Međutim, da bi se dobio status pravnog lica, koji je neophodan za kupovinu nekretnina i druge administrativne poslove, verska grupa se može registrovati kao grupa građana pri Ministarstvu unutrašnjih poslova u svojoj matičnoj republici.

Ministar vera Milan Radulović izjavio je 10.08.2005. da u Srbiji nije moguće registrovati kanonski nepriznate crkve, dakle crkve koje ne priznaje SPC, pa da samim tim nije moguća ni izgradnja njihovih hramova: „One su nepostojeće kao crkve i postoje kao udruženja građana. One ne

⁵³ <http://www.georgefox.edu/academics/undergrad/departments/soc-swk/ree/2005/angela-ilic.pdf>

postoje sa stanovišta građanskog prava, zato što nisu bile registrovane pre 1993. čak ni kao udruženje građana, a mogle bi da se registruju kao takva udruženja ili nevladine organizacije, ali ni po novom zakonu o verskim zajednicama ne mogu dobiti status crkve, ali ni status verske organizacije.⁵⁴ Ministar Radulović objašnjava da "u Srbiji nema zakona kojim su ovakva pitanja regulisana, nego je to deo običajnog prava i političke volje". Država u tom smislu poštuje odluke SPC, pošto je dužna da prihvati, uvažava i štiti unutrašnje zakonodavstvo svih verskih i konfesionalnih zajednica koje deluju u Srbiji: "Kada se gradi pravoslavni hram, po Ustavu SPC, uslov je i blagoslov nadležnog episkopa. Pošto priznaje Crkvu, država, naravno, priznaje i njen Ustav i druge zakonodavne akte i odluke nadležnih crkvenih tela."⁵⁵ Za izgradnju crkvenih zdanja, pored saglasnosti nadležnog tela crkve i verske zajednice, potrebna i sva dokumentacija predviđena zakonima i uredbama u oblasti urbanizma.

Finansiranje verskih zajednica

Prema postojećem Ustavu Republike Srbije „Država može materijalno pomagati verske zajednice“ (član 41 stav 4). Ovaj princip mogućnosti ali ne i obaveze bio je već prisutan u članu 25 stav 5 federalnog Ustava iz 1946, i određena suma državne potpore tradicionalnim crkvama ostala je praksa do današnjih dana. „U komunizmu su konstitutivne republike nastojale da podrže svoju sopstvenu većinsku versku zajednicu. Srbija je tako pružala značajnu pomoć SPC. Ovo je uglavnom vršeno na neregularnoj osnovi i za specijalne projekte kao što su renoviranje ili gradnja verskih objekata. Tokom ekonomskih teškoća u koje je Srbija zapala devedesetih, ova finansijska potpora je polako opadala.“⁵⁶ Prilikom promene vlasti situacija se značajno menja: „Nema sumnje u to da država izdašno materijalno pomaže SPC, pre svega u izgradnji verskih objekata. Bez ove vrste pomoći ni višedecenijska izgradnja Hrama Svetog Save u Beogradu, najvećeg hrama SPC u Srbiji, ne bi nedavno bila privedena kraju.“⁵⁷ Ipak, ono što pri tom može da zbuni jeste jedan od načina za finansiranje ovog posla: „Vlada Republike Srbije donela je 2003. Uredbu o izdavanju doplatne poštanske marke „Izgradnja Spomenhrama Svetog Save“, kojom je uvedena obaveza da svako pismo ili druga pošiljka mora imati ovu doplatnu poštansku marku. Prema mišljenju Beogradskog centra za ljudska prava, Vlada je ovim postupkom obezbedila preferencijalni tretman SPC u odnosu na druge verske zajednice, koji ne može da se smatra kao pravno opravdan, već s obzirom na činjenicu da se ovim svojevrsnim oporezivanjem građana vređa osnovno demokratsko načelo da poreska i slična davanja moraju da budu propisana zakonom, a ne odlukama vlade.“⁵⁸

U martu 2004. godine novi republički ministar vera Dr Milan Radulović najavio je da će ukupno 2,1 miliona € biti dato verskim zajednicama tokom te godine: „Prema Radulovićevim rečima,

⁵⁴ http://www.b92.net/info/vesti/u_fokusu.php?id=31&start=0&nav_id=174392

⁵⁵ <http://www.dnevnik.co.yu/modules.php?name=News&file=article&sid=2163>

⁵⁶ <http://www.georgefox.edu/academics/undergrad/departments/soc-swk/ree/2005/angela-ilic.pdf>

⁵⁷ http://www.cups.org.yu/kpd/publikacije/danas_pravo_sep.pdf

⁵⁸ <http://www.danas.co.yu/20040910/pravo2.html>

Ministarstvo na čijem je on čelu finansiraće sveštenstvo i monaštvo na Kosovu i Metohiji, koje će od ovog meseca primati platu u proseku oko 250 evra.⁵⁹

Iako je i predlog zakona iz 2001. god. predviđao finansijsku potporu od strane države (član 18 stav3), po novom prednacrtu „Država je dužna da materijalno pomaže delatnosti Crkava i verskih zajednica. Budžetska sredstva odobravaju se u zavisnosti od vrste i značaja programa koje Crkve i verske zajednice ostvaruju u oblasti kulturne, prosvetne, vaspitno-obrazovne, socijalne, humanitarne ili druge delatnosti od interesa za građane“ (član 47 stav 1, 2).

Osim finansiranjem od strane države verske zajednice finansiraju svoju delatnost iz prihoda od imovine, verskih usluga i taksa, legata, poklona i slično (član 46) a predviđeno je da prilozi i pokloni koje verske zajednice dobijaju ne podleže oporezivanju (član 51), oporezivanju ne podleže ni proizvodna delatnost koja je u službi zadovoljavanja verskih i duhovnih potreba (član 58). Isto tako, Zakonom o radiodifuziji predviđeno je da verske zajednice ne plaćaju nadoknadu za emitovanje programa dok im se ne vrati imovina (član 76 stav 3).

Povratak crkvene imovine

Prvi predlog zakona po kojem bi trebala biti vraćena konfiskovana imovina SPC bio je prihvaćen od strane republičke skupštine 18. aprila 1991., ali je predsednik Slobodan Milošević stavio veto i poslao ga nazad na ponovno glasanje. Sličan predlog koji je uključivao i ostale verske zajednice bio je upućen saveznoj skupštini ali nikad nije prošao. Posle promene vlasti 2000. godine su se ponovo ponadale da bi novi predlog, kreiran 2001. godine mogao urediti stvari, ali on do danas nije ušao u skupštinsku proceduru. Do sada su vlasti vratile tek pojedinačna dobra.

Postoji teza da bi situacija na Kosovu bila drugačija da je crkvena imovina vraćena početkom devedesetih. Značajna površina zemlje pripala bi SPC, a pravni aspekt vlasništva nad zemljištem imao bi specifičnu težinu s obzirom na rešavanje situacije.⁶⁰

Isto tako, *de jure* i *de facto* odvojenost države i crkve bila bi verovatno u mnogome olakšana ukoliko bi se imovina vratila. Tako verske zajednice ne bi morale da traže sredstva od države, a i njihova autonomija na bazi vlasništva bila bi ojačana. Jasnije razlikovanje između državne i kanonske teritorije, isto kao između privatnog i javnog vlasništva bi, pretpostavljamo, relaksiralo i građanski princip javnog prostora, jer bi se ograničila bespravna gradnja građevinskih objekata na javnom zemljištu .

Socijalna prava verskih službenika

Radni odnos, socijalno i penziono osiguranje verskih službenika uplaćuju verske zajednice same. Onako kako je uređeno predavanje veronauke u državnim školama, država uplaćuje doprinose

⁵⁹ <http://www.danas.co.yu/20040330/hronika2.html>

⁶⁰ <http://www.georgefox.edu/academics/undergrad/departments/soc-swk/ree/2005/angela-ilic.pdf>

za veroučitelje priznatih crkava. Prednacrt obavezuje državu da uplaćuje zdravstveno, socijalno i penziono osiguranje određenom broju službenika (sveštenika i monaha) (član 21 i 23).

Veronauka u školama

Želja za povratkom veronauke u škole javila se neposredno posle pada Miloševića 5. oktobra 2000. I savezno i republičko Ministarstvo vera počelo je sa dijalogom o ovoj temi sa različitim predstavnicima verskih zajednica, pravnim ekspertima i nevladinim organizacijama tokom marta i jula 2001. godine. Namera je bila da se uvede veronauka u prvi razred osnovnih i srednjih škola početkom školske 2001/2002 godine.⁶¹ Posle sastanka Svetog Sinoda SPC 4. jula⁶², premijer Zoran Đinđić objavio je sledećeg dana odluku da se sa veronaukom krene od 1. septembra.⁶³ Vlada je pripremila Uredbu⁶⁴, koja je stupila na snagu 4. avgusta 2001. a 25. aprila 2002. republička Skupština prihvatila je izmene Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju. Pored obaveštenja da je Uredba prestala da važi sredinom 2002. godine⁶⁵ izjave iz Ministarstva vera su suprotne: „Zakonima o izmenama i dopunama Zakona o osnovnoj i srednjoj školi, koji su objavljeni 26. aprila, odnosno 9. maja ove godine u Službenom glasniku, Uredba nije stavljena van snage.“⁶⁶

Uvođenje veronauke proteklo je uz protivljenje predstavnika Ministarstva prosvete, gde su neki najavlјivali ostavke, kao i više nevladinih organizacija (YUCOM, Forum iuris,...) i pojedinaca koji su ovaj potez Vlade smatrali neustavnim.⁶⁷ Verske zajednice koje su dobile mogućnost da veronauku realizuju unutar državnog aparata, tj. u školama bile su one koje su spomenute u preambuli predloga iz 2001. godine koji nikad nije prihvaćen (član 1 stav 2). Pokrenut je postupak pred Ustavnim sudom Srbije o ustavnosti upozoravajući da neke odredbe nisu u skladu sa Ustavom, ali ni sa međunarodnim dokumentima čiji je država potpisnik.⁶⁸ Ustavni sud je potvrdio ustavnost uredbe 4. novembra 2003. godine.⁶⁹

Član 8 stav5 Uredbe (isto kao i član 14 stav 1 predloga Zakona o verskoj slobodi) upućuje da „Ministarstvo prosvete i sporta obezbeđuje bruto naknadu tradicionalnoj crkvi i verskoj zajednici po angažovanom času nastavnika.“ Ostale verske zajednice su slobodne da organizuju versku nastavu o svom trošku. Predavače predlaže verska zajednica a potvrđuje Ministarstvo prosvete.

⁶¹ <http://www.mail-archive.com/sim@antic.org/msg00547.html>

⁶² <http://spc.yu/Vesti-2005/04/11-4-05-c.html>

⁶³ <http://arhiva.glas-javnosti.co.yu/arhiva/2001/07/24/srpski/D01072305.shtml>

⁶⁴ <http://www.descop.co.yu/arhiva/uredbe/uredba14.htm>

⁶⁵ <http://www.nin.co.yu/cgi-bin/printpage?filename=/2002-07/04/23996.html>

⁶⁶ <http://arhiva.glas-javnosti.co.yu/arhiva/2002/07/06/srpski/D02070513.shtml>

⁶⁷ <http://www.dnevnik.co.yu/arhiva/27-06-2003/Strane/drustvo.htm>

⁶⁸ <http://arhiva.glas-javnosti.co.yu/arhiva/2001/10/11/srpski/D01101004.shtml>

⁶⁹ <http://www.danas.co.yu/20031105/frontpage1.html>

Edukacija verskih službenika

Bogoslovski fakultet SPC pripadao je Beogradskom Univerzitetu do 1952. kad tadašnja vlast odlučuje da on prestaje da bude deo univerziteta. Vlada Republike Srbije odlučuje da poništi ovu odluku 9. januara 2004., pa tako otpočinje proces povratka pod okrilje Univerziteta. Ministar vera u Vladi Republike Srbije Milan Radulović izjavio je 16. jula 2004. godine „da je Bogoslovski fakultet Srpske pravoslavne crkve od danas ponovo na budžetu Ministarstva prosvete, kao i sve druge obrazovne ustanove.“⁷⁰

Katolička crkva svoje katehete obučava u Katoličko-teološkom institutu, ili popularnije nazvanoj novosadsko-subotičkoj teologiji. Nastava se izvodi vikendom kroz četvorogodišnji program. Postoji želja da se osnuje katolički fakultet u Subotici, pa tako možda i subotički univerzitet.

Islamska verska zajednica ima svoju Medresu⁷¹ u Novom Pazaru, dok ostale verske zajednice imaju svoje visoke škole u Beogradu (adventisti) ili Novom Sadu (ekumenski, izvorno baptistički)⁷².

Prednacrtom Zakona „Verskim školama i fakultetima jemči se organizaciona i programska autonomija unutar obrazovnog sistema.“ (član 28).

Učešće verskih zajednica u javnim institucijama

Vojska Srbije i Crne Gore je još uvek institucija na nivou višem od republičkog. U decembru 2003. tadašnji ministar odbrane Boris Tadić najavio je formiranje tima za izradu normativnih akata radi regulisanja verskih pitanja u Vojsci SCG: „Model za regulisanje verskih pitanja u Vojsci biće usaglašen sa Srpskom Pravoslavnom Crkvom i drugim 'tradicionalnim' verskim zajednicama“, saopštila je Uprava za odnose sa javnošću Ministarstva odbrane.⁷³ Namera je bila da se vojne akademije i medicinske ustanove otvore za sveštenstvo.

Na republičkom nivou, prednacrt iz 2004. predviđa da „Crkve i verske zajednice mogu obavljati obrede i u školama, državnim ustanovama, bolnicama, vojsci, policiji, ustanovama socijalne i dečije zaštite, zavodima za izvršenje krivičnih sankcija, javnim i privatnim preduzećima, stanovima građana i drugim odgovarajućim mestima“ (član 13).

S obzirom na to da je odlazak na odsluženje vojnog roka u SCG obavezan, valja spomenuti da je Malom poveljom predviđen tzv. 'prigovor savesti' sa mogućnošću civilnog služenja vojnog roka. Za vreme prethodnog predloga zakona ovo nije bio slučaj i oni koji su iz verskih razloga odbijali oružje bili su pravno sankcionisani ili slani na služenje bez oružja uglavnom na vojne farme.

Nerešeno pitanje je i pitanje ishrane muslimana u Vojsci, koje nije rešeno 'zbog troškova' tako da vojnici, koji iz verskih razloga ne žele da jedu svinjetinu, ponekad moraju da preskoče obrok.

⁷⁰ <http://www.srbija.sr.gov.yu/vesti/vest.php?id=8285&q=uredba>

⁷¹ <http://www.islamskazajednica.org/Medresa/medresa.htm>

⁷² <http://www.nstconline.org/en/>

⁷³ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2003&mm=12&dd=19&nav_id=127947

Verske zajednice i mediji

Prednacrtom iz 2004. „Ministarstvo vera je dužno da iz ukupnih godišnjih dotacija Crkvama i verskim zajednicama najmanje 20% nameni za njihove kulturne i izdavačke programe.“ (član 39).

U Zakonu o radiodifuziji, koji je republička skupština usvojila 18. jula 2002. verskoj problematici posvećeno je nekoliko paragrafa: u članu 77 koji uređuje javni radiodifuzni servis navodi se da će njime biti ispunjavane i verske potrebe građana. Obaveza nosioca javnog servisa je da uvažava tradicionalni duhovni, istorijski, kulturni, humanitarni i prosvetni značaj i ulogu crkava i verskih zajednica u društvu (član 78). U Radiodifuznom savetu, koji inače broji devet članova, jedan je predstavnik verskih zajednica (član 23). Aktuelni predstavnik je episkop SPC Porfirije (Perić).

Međunarodni dokumenti relevantni za versko područje

Savezna Republika Jugoslavija je 1. novembra 2000. primljena u Ujedinjene Nacije, nakon što se Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija raspala. Instrumenti UN koji štite područje verskih sloboda uključuju član 18 Univerzalne Deklaracije o ljudskim pravima, koji proklamuje da „Svako ima pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti; ovo pravo uključuje slobodu promene veroispovesti ili ubeđenja i slobodu da čovek sam ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, manifestuje svoju veru ili ubeđenje putem nastave, ispovedanjem vere i obavljanjem obreda.“

Državna zajednica Srbije i Crne Gore postala je potpisnik Evropske Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda 2003. koja je u Srbiji stupila na snagu 3. marta 2004. Ovo je veoma važan korak, jer je Srbija sada postala predmet kontrolnog mehanizma ustanovljenog Konvencijom – Evropskog Suda za ljudska prava. Član 9 Evropske Konvencije proklamuje slobodu veroispovesti. Prvi paragraf je identičan članu 18 Univerzalne Deklaracije, a paragraf 2 određuje da „Sloboda ispovedanja vere ili ubeđenja može biti podvrgnuta samo onim ograničenjima koja su propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu u interesu javne bezbednosti, radi zaštite javnog reda, zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.“ Član 10 štiti slobodu izražavanja, a član 11 slobodu okupljanja i udruživanja. Članom 14 zabranjena je diskriminacija, uključujući i onu na verskoj osnovi.

Član 2 Prvog Protokola uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda izriče da „Niko ne može biti lišen prava na obrazovanje. U vršenju svih svojih funkcija u oblasti obrazovanja i nastave država poštuje pravo roditelja da osiguraju takvo obrazovanje i nastavu koji su u skladu sa njihovim vlastitim verskim i filozofskim uverenjima.“

„Jedan od najznačajnijih aspekata Konvencije jeste inkorporacija u domaći pravni sistem zemlje potpisnika. Već prilikom potpisivanja Konvencije od strane Savezne Skupštine, predstavnici su izrazili zabrinutost zbog nesuglasja zakona u Srbiji sa Konvencijom. Ovo takođe podvlači

neophodnost pravne reforme u Srbiji.⁷⁴ Bez pravne osnove koja bi na adekvatan način, tj. način koji bi bio u skladu sa Konvencijom, regulisala položaj verskih zajednica u zemlji, Srbija se mogla naći u položaju da ugrožava verska prava pojedinaca, koja su zaštićena Evropskim Sudom za ljudska prava.

Okvirna Konvencija Saveta Evrope o zaštiti prava nacionalnih manjina, kojoj je Jugoslavija pristupila 2001. proširuje zaštitu praktikovanja i izražavanja verskih uverenja osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama: „1. Ugovornice se obavezuju da unapređuju uslove potrebne za održavanje i razvijanje kulture pripadnika nacionalnih manjina i očuvanje neophodnih elemenata njihovog identiteta, naime, vere, jezika, tradicije i kulturnog nasleđa. 2. Bez štete po mere preduzete u okviru svoje opšte integracione politike, ugovornice će se uzdržati od politike i prakse asimilacije pripadnika nacionalnih manjina protivno njihovoj volji i štitiće ih od svake akcije usmerene ka takvoj asimilaciji.“ (član 5 stav1,2).

„1. Ugovornice će podsticati duh tolerancije i međukulturnog dijaloga i preduzimaće efikasne mere za unapređenje uzajamnog poštovanja i razumevanja i saradnje među svim ljudima koji žive na njihovoj teritoriji, bez obzira na njihov etnički, kulturni, jezički ili verski identitet, posebno u oblasti obrazovanja, kulture i medija.

2. Ugovornice se obavezuju da preduzmu odgovarajuće mere zaštite lica izloženih pretnjama ili diskriminaciji, neprijateljstvima ili nasilju zbog svog etničkog, kulturnog, jezičkog ili verskog identiteta.“ (član 6).

Ugovornice će obezbediti poštovanje prava svakog pripadnika nacionalne manjine na slobodu mirnog okupljanja, slobodu udruživanja, slobodu izražavanja i slobodu misli, savesti i veroispovesti (član 7).

Ugovornice se obavezuju da priznaju svakom pripadniku nacionalne manjine pravo da slobodno izražava svoja verska uverenja i da osniva verske ustanove, organizacije i udruženja (član 8).

Članom 10 Ustavne povelje državne zajednice SCG određeno je: „Odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama koji važe na teritoriji Srbije i Crne Gore neposredno se primenjuju“.

Zakon između kanona i konvencija

Ministarstvo vera je izašlo sa novijim prednacrtom još u jesen 2004. izbacivši neke od kontraverznijih članova. Proces rasprave o prednacrtu još uvek traje. „Dragan Novaković, savetnik u Ministarstvu vera, izjavio je u decembru 2004. da je Ministarstvo još uvek u procesu prikupljanja

⁷⁴ <http://www.georgefox.edu/academics/undergrad/departments/soc-swk/ree/2005/angela-ilic.pdf>

primedbi od strane SPC i ostalih verskih zajednica, i kad se proces završi, prednact će biti spreman za skupštinsku raspravu.⁷⁵

Prednact je bio poslat verskim zajednicama kako bi one iznele svoje primedbe. Sandžački muftija Muamer Zukorlić potvrdio je da prednact zakona nudi izvesne pozitivne pomake u zaštiti verskih sloboda: „Posebno je prednact otišao napred u pogledu zaštite vjerskih institucija, vjerskih objekata, vjerskih službenika, kao i imovine vjerskih zajednica. S druge strane, očito postoje izvesne manjkavosti pomenutog teksta, prije svega izvesna nejasnoća na relaciji korišćenja termina crkva, vjerska zajednica i vjersko udruženje, što ostavlja izvesne nedoumice i mogućnost za možda i neka površna i neprecizna shvatanja. Također sa pozicije islamske zajednice neprihvatljiva je izrazito kršćanska terminologija koja je u opticaju, a jasno se vidi da pomenuti tekst izričito preferira primat Srpske pravoslavne crkve, što je takođe za islamsku zajednicu, vjerovatno i za druge manjinske crkve i vjerske zajednice neprihvatljivo.“⁷⁶

Prednact je bio poslat i na adrese Nacionalnih saveta nacionalnih manjina kako bi i oni izneli svoje mišljenje. Nekoliko nevladinih organizacija i manjih verskih zajednica oštro je kritikovalo predlog i tražilo njegove izmene. One su upozoravale da predlog stvara jasnu hijerarhiju između verskih zajednica, dajući privilegije 'priznatim' verskim zajednicama i dajući manja prava ostalima. Pored ovog kritika je usmerena arhaičnoj terminologiji koja je korištena u pisanju ovog predloga, kao i nedostatku jasnih definicija pojmova koji se spominju. Isto tako, uočeno je da su neki od članova u nesuglasju sa drugim Zakonima, kao i sa Ustavom. Po rečima Vidana Hadži-Vidanovića: „Suština ovakvih zakona svuda u svetu je da obezbedi punu odvojenost crkve i države, ravnopravnost verskih zajednica, slobodu veroispovesti i versku toleranciju. Duh ovog zakona, međutim, krši sva ova četiri principa.“⁷⁷

Članom 4 prednacta „uspostavljajući na osnovu ovog Zakona kontinuitet sa pravnim subjektivitetom i statusom koji su imale u Kraljevini Jugoslaviji“ dodeljuje se status Crkve i verske zajednice i to onim koje su već bile pobrojane u predlogu Zakona o verskoj slobodi. Publicista Mirko Đorđević postavio je pitanje zašto baš Kraljevina, šta je sa državama posle toga? Ovo bi moglo biti posebno zanimljivo s obzirom na to da su Adventisti i Baptisti bili priznati u vremenu između dva svetska rata, a sada to neće biti slučaj.⁷⁸ Isto tako u članu 10 navedeno je da je "vreme bogoslužbenog obreda sveto vreme". Đorđević dodaje da to nije stav zakona, već dogmatski stav koji je različit u crkvama.⁷⁹

„Smatramo da je pokušaj da se dobije zakon koji bi regulisao versko područje dobar pravac razvoja“, rekao je Aleksandar Perić, predstavnik Hare Krišna zajednice. Ipak, „Ima nekih predloga koji

⁷⁵ <http://www.georgefox.edu/academics/undergrad/departments/soc-swk/ree/2005/angela-ilic.pdf>

⁷⁶ <http://www.slobodnaevropa.org/articleprint/2004/07/10/d92c5abd-15ea-41de-b1b1-bb9bb1d2e3a1.html>

⁷⁷ <http://www.bgcentar.org.yu/index.php?&p=130&nid=39>

⁷⁸ http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=562

⁷⁹ <http://www.patriotmagazin.com/arhiva/0130/media/014.htm>

nisu dobri, na primer predlog o zahtevanom minimumu od 1 000 vernika pre nego što se može registrovati verska zajednica. Nikad nismo bili konsultovani oko bilo čega, čak nam nije poslat ni ovaj prednacrt, iako smo registrovani kao verska zajednica od 1989⁸⁰.

Član koji je izazvao najoštrije reakcije je bio famozni član 17. po kojem: „Sveštenoslužitelji i verski dostojanstvenici uživaju imunitet kao narodni poslanici i sudije. Njima imunitet može da ukine sam Vrhovni sud Srbije, na opravdan zahtev tužilaštva“. „Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji ocenio je da se uvođenjem imuniteta za sveštena lica, kao što predlaže Prednacrt zakona o verskim slobodama, krši ustavno načelo odvojenosti crkve od države. Predstavnicima ovog odbora ističu da bi se ovakvom odredbom u sistem trojne podele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, koje proklamuje Ustav Srbije, uvela i četvrta – crkvena.“⁸¹

Na prvoj janvoj raspravi u Zrenjaninu postavljena su neka suštinska pitanja: „...da li je ovaj prednacrt u skladu sa važećim Ustavom i da li je usklađen sa budućim ustavnim rešenjem, s obzirom da se novi Ustav izrađuje. Drugo, da li su poštovani svi međunarodni ugovori i konvencije. Mislimo da nisu. Dalje, uopšte nije regulisano poglavlje na koji način se stranim licima bez državljanstva omogućava pravo na slobodu veroispovesti, s obzirom da jedan član u prednacrtu zakona decidirano kaže da strana lica nemaju pravo da organizuju verske zajednice. Da li to znači da Crnogorci neće imati pravo na veroispovest u Srbiji, zatim Srbi izbeglice, kineski građani. Mislim da je veliki propust što u zakonu nije određen karakter Republike Srbije, ne zna se da li je to građanska država ili verska i da li su odvojene. U ruskom i hrvatskom zakonu je to definisano“ – rekao je Stevan Zivlak, nezavisni pravni ekspert.⁸² Sličnu primedbu uputili su i predstavnici manastira Žiča, koji su rekli da prvo treba promeniti Ustav, u njemu navesti da je SPC državna religija, pa onda na toj osnovi pisati zakon.

Beogradski Centar za ljudska prava naglasio je u saopštenju od 16. avgusta 2004. godine⁸³ da, poredeći sa prethodnim predlogom Zakona o verskoj slobodi, ovaj predstavlja korak unazad, pokušavajući da obnovi pravni status verskih zajednica od pre skoro stotinu godina, ne uzimajući u obzir sadašnje okolnosti. Njegovim usvajanjem i primenom, po njihovom viđenju, može doći do kršenja prava na slobodu veroispovesti iz Evropske konvencije o ljudskim pravima (koju je naša zemlja ratifikovala decembra 2003.), pa i do brojnih tužbi protiv naše zemlje pred Evroskim sudom za ljudska prava.

Kroz kritiku je naglašeno da bi usvajanjem prednacrtu bilo izazvano „narušavanje odvojenosti crkve i države, i moglo bi voditi različitim zloupotrebama, protekciji i povlasticama prvenstveno za pripadnike Srpske Pravoslavne Crkve.“⁸⁴ Publicista Mirko Đorđević rekao je: „Deluje zaista srednjevekovno i jednostavno je baš smelo odvažno turanje prsta u oko Evropi koja je upravo usvojila

⁸⁰ <http://groups.yahoo.com/group/balkanhr/message/6976>

⁸¹ <http://www.patriotmagazin.com/arhiva/0130/media/014.htm>

⁸² <http://www.danas.co.yu/20040817/terazije1.html#1>

⁸³ <http://www.crnps.org.yu/xdoc/arhivavesti/bgcljp20082004.htm>

⁸⁴ <http://www.georgefox.edu/academics/undergrad/departments/soc-swk/ree/2005/angela-ilic.pdf>

Ustav Evrope sa sasvim suprotnim rešenjima na temelju laiciteta izvedenog iz hrišćanske religijske tradicije gde se tačno zna šta je caru – carevo, Bogu – božje, i tačno se zna da je sam Isus rekao – moje carstvo nije od ovoga sveta.”⁸⁵

Članom 3 prednacrta „Država jemči Crkvama, verskim zajednicama i verskim udruženjima punu autonomiju, koja se sastoji u njihovom pravu da samostalno uređuju svoj unutrašnji poredak, da obavljaju bogoslužjenje i verske obrede u skladu sa svojim učenjem i tradicijom, da biraju i postavljaju verske dostojanstvenike, sveštenike i verske službenike i da slobodno i samostalno vode svoje javne poslove“ – deluje apsurdno da Ministarstvo vera, kao predlagač ovog Zakona samo krši autonomiju koju propisuje, tako što ne ostavlja međucrkvene odnose crkvama da ih reše autonomno, samostalno, već im pristrasno 'pomaže' tako što se opredeljuje za jednu crkvu – SPC (Ostale verske zajednice takođe imaju svoje Ustave). Paradoksalno je pogotovo što ministar Radulović sam izjavljuje da za „...ministarstva vera ne postoje sekte, samo određena verska učenja. Država ne ulazi u to čije je učenje prihvatljivo, ili ne, već je zanima socijalni efekat i zračenje koje određeno učenje može da ima na celinu društva“.⁸⁶

Evidentno je da se Ministarstvo vera ovim prednacrтом između pravoslavnih kanona i evropskih konvencija opredeljuje za kanone. Ukoliko Ministarstvo vera identifikuje svoje stavove sa unutrašnjim pravnim uređenjem jedne od verskih zajednica onda se više ne može govoriti o postojanju sekularnog načela odvojenosti države i crkve, a to dalje ugrožava i sekularni građanski karakter države. Selektivnost u pristupu Ministarstva vera poništava princip jednakosti. Ministar Radulović izjavio je da prednacrт 'kritikuju komunisti'⁸⁷, zaboravljajući da građanski princip i jednakost pred zakonom nije odlika samo komunističkog sistema. Ono što je takođe zabrinjavajuće su moguće paralele koje bi neko mogao povući između Srbije i država u okruženju. Ovde prvenstveno mislimo na odnose između SPC i MPC, pa tako i Srbije i Makedonije: po analogiji u Srbiji bi mogli očekivati hapšenje vladike RPC zbog širenja verske mržnje, a najava takvog događanja već je optužba protiv organizatora komemoracije u Koroglašu. Čudi zahtevanje predstavnika verske i državne vlasti da se oslobodi vladika Jovan u Makedoniji, a slični aršini se primenjuju u Srbiji. Isto tako licemerno deluju tužbe koje su pokrenuli mitropolit Amfilohije i vladika Artemije pred Evropskim sudom za ljudska prava, a ta prava će biti kršena u Srbiji, i to upravo u ime SPC. Slične tužbe (pa tako i slično licemerje) najavio je ministar Radulović protiv nevladinih organizacija, jer krše pravo na veroispovest.

U saopštenju od 1. oktobra 2004. godine Beogradski centar za ljudska prava izrazio je svoje zadovoljstvo povodom poteza Ministarstva vera Vlade Republike Srbije kojim je stari tekst prednacrta Zakona o slobodi veroispovesti, crkvama, verskim zajednicama i verskim udruženjima zamenjen

⁸⁵ <http://www.slobodnaevropa.org/articleprint/2004/07/10/d92c5abd-15ea-41de-b1b1-bb9bb1d2e3a1.html>

⁸⁶ <http://www.dnevnik.co.yu/arhiva/29-07-2004/Strane/drustvo.htm>

⁸⁷ <http://www.danas.co.yu/20040729/hronika3.html#0>

⁸⁸ <http://www.bgcentar.org.yu/index.php?p=116&nid=31>

novim tekstom prednacrtu Zakona o verskim organizacijama.⁸⁸ Međutim, na sajtu Vlade Republike Srbije i danas (11.09.2005.) se može skinuti samo Prednacrt Zakona o slobodi veroispovesti, crkvama, verskim zajednicama i verskim udruženjima.⁸⁹ Nije nam poznato da li je ovo usled neažurnosti sajta ili novi tekst nije ozvaničen.

Miroslav Keveždi

---

⁸⁸

⁸⁹ http://www.srbija.sr.gov.yu/extfile/sr/8862/zakon_prednacrt_vera2.doc